

Dr. SORIN M. RĂDULESCU, ANNABELLA ZOLEI, *Sociologia transsexualismului. Evaluări calitative și studii de caz în România*, București, Editura Lumina Lex, 1999

Apărută recent la Editura Lumina Lex, *Sociologia transsexualismului* s-a născut dintr-o preocupare mai veche a autorului „de a încerca soluționarea antinomieii existente între cauzalitatea comportamentului sexual deviant (evidențiată din exterior) și motivația sa (elaborată din interior, în raport cu punctul de vedere al deviantului)”, preocupare care s-a materializat o dată cu publicarea, în 1997, la Editura Nemira, a *Sociologiei și Istoriei Comportamentului Sexual „Deviant”*, ultimul capitol al acestei cărți fiind rezervat problemei transsexualismului. Reluând această temă, doi ani mai târziu, cartea a cărei prezentare o facem, se constituie, nu ca un „tribunal” al apărării unei clase minoritare – aceea a transsexualilor, ci ca un veritabil „manual” sau „îndreptar” venit atât în sprijinul celor interesați de o cunoaștere la nivelul simțului comun a acestei problematice, cât și al specialiștilor implicați în „clasarea” și „diagnosticarea” indivizilor care constituie această atât de „ingrată” categorie. Pornind de la specificarea faptului că în România lipsesc preocupările specialiștilor în domeniu (psihologi, sociologi, juriști, medici ș.a.) cartea se adresează, mai cu seamă, prin modalitatea de abordare eminent sociologică, celor care activează în domeniul științelor sociale și umane dar și studenților interesați de această problemă. Orientarea autorilor spre acest subiect este susținută de sesizarea numeroaselor controverse apărute în raport cu cei care constituie o minoritate, în genere, într-o societate care-și afirmă „cu stângăcie” atașamentul la noile valori, fiind tributară, în același timp, unor stereotipuri, care-i „trădează” vechea formă.

Pornind de la această premisă, în primul capitol al lucrării este analizat raportul dintre normal și patologic, relația dintre normă, normalitate, socialitate și cultură, probleme care aduc, pe parcursul lecturării, numeroase clasificări privind posibilitățile de „interferență” sau „divergență” a explicațiilor oferite de cunoașterea sociologică, psihologică, psihiatrică și juridică.

Capitolul doi al lucrării este rezervat analizei sociologice a sexualității, cu referire la cele trei dimensiuni ale conceptului: normalitate, devianță și patologie. Sunt prezentate, în prima parte, principalele direcții de analiză sociologică întreprinse în domeniul sexualității, cu sublinierea rolului instituțiilor, ca instanțe socializatoare, cu impact major în orientarea conduitei sexuale ale indivizilor. Din perspectivă sociologică, cercetarea sexualității umane se referă, în esență, la căile specifice prin care societatea sau cultura modelează conduitele și preferințele sexuale ale indivizilor. Sunt enumerate trei ipoteze fundamentale care stau la baza sexualității umane: **1.** sexualitatea este reglementată social, prin mijlocirea unui sistem de norme, reguli și instituții, modalitățile de „influențare” sau inducere a unei anumite conduite sexuale, fiind specifice tipului de societate căruia îi aparțin indivizii; **2.** instituțiile de bază ale societății determină regulile care guvernează sexualitatea în cadrul societății respective; **3.** caracterul adecvat sau inadecvat, dezirabil sau indezirabil, al unui anumit comportament sexual depinde de sistemul cultural în care se manifestă, motiv pentru care nu poate fi postulat un model unic de sexualitate normală sau deviantă. În mod consecvent, sunt menționate patru niveluri, considerate de sociologi ca fiind influențe sociale exercitate cel mai frecvent asupra sexualității umane: **1. macrosocial** – societatea ca ansamblu integrat; **2. subcultural** – reprezentat, în principal, de către clasa sau grupul social din care face parte individul; **3. interpersonal**

– reprezentat de interacțiunea cu părinții, prietenii sau partenerul; **4. individual** – care evidențiază modul personal de orientare sexuală, dorința sexuală și genurile de scenarii sexuale asimilate.

Revenind la distincția între normal–deviant, normal–patologic, aplicată în domeniul sexualității, autorul subliniază relativitatea criteriilor de apreciere a unei anumite conduite sexuale, clasificarea principalelor categorii de devianță sexuală, având mai cu seamă rolul de a pune în legătură criteriile sexologice cu cele sociologice și criminologice. Recunoscând semnificația peiorativă și caracterul relativ al noțiunii de devianță în domeniul sexualității, sunt prezentate (conform clasificării făcute de J.Gagnon și W.Simon – 1967) trei tipuri de devianță sexuală, în funcție de magnitudinea abaterii și gradul de toleranță manifestat de comunitate:

a. devianța sexuală normală, incluzând conduite, acte sau preferințe caracterizate de o corespondență scăzută între regulile sociale, prescripțiile juridice și conduitele indivizilor (cazul masturbării, al relațiilor sexuale preconjugale, al sexului oral ș.a.), practici care au devenit conduite permise și tolerate, dat fiind caracterul lor privat care nu intră în conflict deschis cu exigențele morale, medicale sau juridice. Mai mult chiar, asemenea acte, în concepție funcționalistă, sunt considerate a avea un caracter benefic pentru societate, dat fiind faptul că acestea îndeplinesc numeroase funcții sociale cu caracter de „sublimare“. Devianța sexuală „normală” este, din acest punct de vedere, un gen de „devianță neutră” care nu afectează nici societatea, nici indivizii, având capacitatea de a orienta impulsurile biologice spre căi dezirabile social;

b. devianța sexuală patologică ia în considerare acele cazuri în care există o corespondență ridicată între normele sociale, prescripțiile juridice și conduitele indivizilor. Urmare a caracterului predominant individual al acestei forme de devianță, etichetarea ei are la bază, mai degrabă, invocarea unor criterii de ordin medical decât a normelor sociale sau culturale. Sunt date ca exemplu, violurile, incesturile și actele de pedofilie;

c. devianța sexuală cu caracter de grup apare în condițiile în care conduitele sexuale ale indivizilor sunt asociate cu normele și valorile unor subculturi distincte, motiv pentru care mai este denumită devianță „subculturală”. Aceste subculturi sunt caracterizate de un status dublu: pe de o parte, sunt stigmatizate și marginalizate în raport cu dominația culturii sexuale legitime, pe de altă parte, în cadrul lor indivizii dobândesc securitate și deplina lor identitate. Sunt menționate, ca fiind cele mai relevante exemple de devianță subculturală, prostituția și homosexualitatea, care presupun forme de organizare, conduite, norme și valori diferite sau alternative față de cele ale formelor de sexualitate „legitimă”.

Un loc aparte în structura cărții îl ocupă capitolul trei, rezervat în exclusivitate problemei transsexualismului. Dincolo de numeroasele lămuriri și precizări de ordin terminologic și de evidențierea principalelor caracteristici ale transsexualismului, primele subcapitole pot fi considerate ca o veritabilă „incursiune” în istorie, filosofie, religie și literatură, travaliu extrem de laborios, pe cât de necesar, pe atât de util, în explicarea originării formelor de devianță sexuală. Pornind de la modelul unisexuat al hermafroditismului „originar”, se arată că „ideologia” acestui model a continuat să existe în discuțiile despre *sexul biologic* și *genul cultural*, deosebit de actuale astăzi, mai cu seamă, în legătură cu problematica atât de controversată a transsexualismului. Din această perspectivă, sexul este considerat, mai degrabă, ca o categorie sociologică și nu una ontologică, diferențierea sexelor fiind expresia unei ierarhii culturale fără a avea o condiționare directă în raport cu diferențierea corporală a indivizilor. Pe acest model, sunt „grefate” într-o manieră extrem de reușită diferențierile eminent necesare, făcute între transvestism, hermafroditism și homosexualitate, pe de o parte, și transsexualism, pe de altă parte. Abordarea este pluridisciplinară, explicațiile sexologilor, psihologilor și ale psihiatrilor fiind completate de interpretările oferite de sociologi. În acest sens, autorul accentuează rolul perspectivei sociologice în evaluarea genezei și a mecanismelor care stau la baza adoptării uneia dintre conduitele sexuale menționate.

Capitolul patru este rezervat principalelor concepții și teorii reprezentative cu privire la transsexualism. Pornind de la sublinierea caracterului multidisciplinar al acestei problematice și de la semnarea faptului că etiologia transsexualismului a făcut, aproape în exclusivitate, obiectul

investigațiilor cercetătorilor din domeniul endocrinologiei, geneticii, psihiatriei, psihologiei, sociologiei, se arată că nu există, până în momentul de față, criterii certe de afirmare a dominanței unei variabile cauzale implicată în manifestarea „caracterului” de transsexual, în același timp neexistând o concordanță absolută între tipurile de sex (gonadic, fenotipic, legal, hormonal și psihosocial) care dau conștiința identității sexuale a transsexualului. Ne-a atras atenția, mai cu seamă, interpretarea sociologică oferită transsexualismului. Cea mai importantă contribuție a sociologilor în cercetarea acestei problematici constă în analiza identității sexuale și a procesului de „etichetare”, prin intermediul cărora indivizii care suferă de tulburări ale identității de sex sunt definiți ca atare, pentru ca ulterior, în pofida acestei definiții, să asimileze comportamentul „prescris” de „majoritate”, devenind membri ai subculturii transsexuale. Concentrându-se, cu precădere, asupra componentei culturale implicată în asumarea rolurilor sexuale și acordând în același timp o importanță deosebită procesului de etichetare, care induce asimilarea unei conduite sexuale „prescrise”, autorul pune la dispoziția cititorului o serie de informații extrem de pertinente, privind cauzele și motivațiile celor care constituie subcultura sexuală, aflată într-o confruntare permanentă cu problema stigmatului și a marginalizării.

Ultimul capitol al lucrării, *Evaluări calitative și studii de caz în România*, redactat prin implicarea și contribuția directă a d-rei Annabella Zollei – absolventă a Facultății de Psihologie-Sociologie „Spiru Haret” – vine, în mod complementar, să concretizeze evaluările teoretice efectuate în prima parte a lucrării, prin prezentarea unor cazuri de transsexualism întâlnite în România. Studiile de caz, efectuate pe baza foilor de observație clinică, a testărilor psihologice și a interviurilor semidirijate, având subiecți transsexuali, sunt completate de convorbirile efectuate cu experți în acest domeniu (chirurghi, endocrinologi, psihiatri și, nu în ultimul rând, psihologi) și de materialele apărute în presă legate de acest subiect. Deși numărul cazurilor prezentate nu poate garanta reprezentativitatea (admițând chiar ideea unei „maxime condensări” a trăsăturilor comune într-un „gen” sau categorie) atât de necesară în cazul unei discipline ca sociologia, chiar dacă aceste cazuri, prin conținutul lor informațional, acoperă mai degrabă o problematică de interes strict medical și descriu condiția psihologică a subiecților în cauză, totuși, lectura lor permite aflarea unor răspunsuri la o serie de întrebări de care pot fi interesați și sociologii, printre care: estimarea amplitudinii fenomenului de transsexualism în România, evaluarea celor mai reprezentative caracteristici individuale și sociale ale grupurilor de transsexuali care s-au adresat medicilor pentru operația de schimbare de sex, evidențierea diferențelor dintre transsexuali, homosexuali și alte minorități sexuale, testarea principalelor teorii cu privire la originea transsexualismului, analiza reglementărilor legale în ceea ce privește posibilitatea asumării unei noi identități sexuale etc.

Cărții prezentate îi pot fi recunoscute, fără ezitare, merite deosebite. Considerăm că este extrem de dificil să apreciem, fără să omitem, tot ceea ce este merituos, fără nici un partizanat cu autorii cărții. Remarcăm înainte de toate, caracterul inedit al lucrării. Dat fiind faptul că, problema celor care constituie o „minoritate”, și mai cu seamă, o minoritate sexuală, nu a fost considerată nicicând „presantă” pentru, și în raport cu cei care constituie „majoritatea” (confruntată permanent cu probleme care implică socialul, ca ansamblu) acest subiect rămâne, în preocupările sociologilor o absență, încă. Totuși, așa cum arată autorul, deși problemele acestei minorități nu par a fi presante, ele sunt *vitale* pentru această categorie de persoane, în condițiile în care confuzia identității lor sexuale le deturneză întregul sens al existenței. Plecând de la această „judecată” care poate fi considerată în egală măsură evaluativă și moralizatoare, în raport cu cei care recurg la raționamente simple și reduționiste, „etichetând” cu ușurință orice conduită care se abate de la medie, cartea de față constituie în același timp o „provocare” făcută tuturor specialiștilor implicați în „rezolvarea” cazurilor de transsexualism din România. Dat fiind faptul că implicarea sociologilor, psihologilor, medicilor în studierea efectelor pe care le produce operația de inversare a sexului ar putea fi esențială pentru membrii acestei minorități sexuale care-și revendică dreptul la identitate și normalitate, intervenția reclamă, înainte de toate, renunțarea la „stereotipuri” și „clișee” legate de moravurile, tradițiile și obiceiurile societății. Din același considerent, sensibilizarea publicului cititor în sensul creșterii

gradului de toleranță față de cei care sunt „altfel“ în raport cu ceea ce este dezirabil, considerăm a fi un efect nemijlocit al acestei lucrări, care poate fi apreciată de înaltă ținută științifică.

Dana Sicoe

ELENA COBIANU, *Progresul moral*, București, Editura Printech, 1999

Tema progresului în general, a celui moral în special, este una din cele mai incitante probleme ale cunoașterii umane, ea impunând de-a lungul istoriei cunoașterii, dar și a istoriei reale, atitudini pro sau contra, o concepție filosofică mai mult sau mai puțin optimistă, mai mult sau mai puțin pesimistă ca și o evoluție a valorilor morale în sens ascendent.

Întrebarea dacă lumea a devenit mai bună sau mai rea, dacă omul a devenit mai uman sau, dimpotrivă, dacă există o direcție mereu urcătoare a moralei a preocupat cugetarea umană din cele mai vechi timpuri. Răspunsurile incipiente la aceste întrebări, ca și la cele privind modul cum a apărut lumea, dacă aceasta poate fi cunoscută, cum a apărut omul și care este rostul lui în univers, s-au aflat în centrul reflexiei filosofice din cele mai vechi timpuri până astăzi.

Lucrarea Elenei Cobianu dovedește valențe științifice deosebite pentru că ea încearcă să redea istoria progresului moral, în care crede, cu argumentele cunoașterii filosofice, cunoașterii culturii, la care se adaugă propriile-i considerații cu privire la perioada contemporană, nu lipsită de contradicțiile specifice progresului. În mod benefic pentru cititor, autoarea subliniază momentele când se pune cu acuitate problema progresului. „Marile momente de cumpănă ale istoriei umane au readus de fiecare dată în centrul atenției problematica progresului omenirii, și a progresului ei moral cu deosebire, permanență revitalizată de zgomotul cu care o orânduire se prăbușea pentru a lua locul alteia”.

În felul acesta, autoarea, indirect, își motivează și mobilul scrierii și publicării lucrării: ca o necesitate interioară de a lămuri mecanismul acțiunii valorilor, eroziunea și instituirea scalei acestora în noi, pentru a oferi un instrument eficient, validat științific, de descifrare a actualei perioade de tranziție, ale cărei direcții de evoluție sunt slab conturate.

Lucrarea *Progresul moral* este rodul unor cercetări ample și profunde în istoria filosofiei, istoria moralei și în istoria culturii românești din care face un capitol de sine stătător pentru a demonstra, încă o dată, dacă mai este nevoie, permanenta racordare la mondial, la cultura europeană a celor mai de seamă dintre reprezentanții ei. De aceea, ea poate servi drept ghid în cercetarea științifică teoretică, în investigația sociologică de teren, pentru orientarea în complexitatea fenomenelor și proceselor sociale, având drept stele polare valorile, în general, cele rurale, îndeosebi.

Lucrarea are două părți distincte, dar puternic legate între ele: partea întâi, *Dimensiunea valorică a progresului rural. Unitate și contradicție* și partea a doua, *Idei despre progresul moral în filosofia românească la cumpăna dintre secolele XIX și XX*.

Analizând dimensiunea valorică a progresului moral, de fapt, autoarea pune în lumină, implicit, dimensiunea morală a activității umane, a relațiilor umane, a existenței umane în oricare dintre formele sale de manifestare, dimensiunea ce dă o nouă calitate ființei umane și vieții acesteia. Ea intră în dialog cu autorii pe care îi analizează, le preia ideile înregistrându-le, argumentându-le, le subliniază aporturile la teoria cunoașterii sau îi critică, corespunzător cu un criteriu sau altul deja statuat, recunoscut.

„Muncă grea și surdă de evoluție care împinge masele spre un viitor mai bun”, cum definea progresul moral la sfârșitul secolului al XIX-lea Ch. Letourmeau, acesta fiind rezultatul unei continue îmbogățiri, reconsiderări și resemnificări a tablei de valori, având în vedere continuitatea pe linia tradiției morale și includerea inovației morale ca factor de schimbare – adaugă Elena Cobianu.

Situându-se pe poziții optimiste în ceea ce privește progresul moral, chiar când acesta este minat de contradicții, stagnări și momente de regres, lucrarea demonstrează, pas cu pas, ideea că destinul omului este de a urca întotdeauna, de a-și perfecționa și îmbunătăți umanitatea în folosul său și al omenirii.

Ideologia progresului începe cu omul și sfârșește cu el pentru că în afara lui – ca apreciere valorică – nici nu ar putea fi conceput. Numai omul trăiește și gândește valorile și tot numai el apreciază dacă drumul său urcă sau coboară în ceea ce privește realizarea atributelor umanității, pe scurt, dacă există progres sau nu.

Demn de relevat este și modul echilibrat și obiectiv științific în care analizează toate curente de idei privind progresul general și progresul moral, inclusiv marxismul, căruia îi subliniază atât contribuțiile la istoria cunoașterii, cât și limitele și erorile. Autoarea, de asemenea, nu evită și nu ezită o dezbateră deschisă asupra epocii socialismului din perspectiva progresului moral, a valorilor morale care începuseră să se impună în relațiile dintre oameni în viața socială, chiar dacă numai într-o formă incipientă, ca și a perioadei de tranziție, cu reușitele și prăbușirile ei.

Logica concepției despre progres – arată Elena Cobianu – constă în prioritatea acordată interesului celor mulți, luarea în considerare a soartei fiecărui și a oricărui om concret (p. 46). Ideea de progres moral are sens numai în raport cu omul, progresul moral „măsurându-se” în progresul realizat de om pentru continua sa desăvârșire interioară. La opera infinită a progresului umanității colaborează fiecare individ și societatea ca întreg.

Progresul moral nu este o „operă” de sine stătătoare a individului și a societății, ci se desfășoară pe fondul general al progresului social-istoric, deși el are specificul său și relativa sa independență. Progresul moral rămâne baza și măsura progresului social – spunea P.P. Negulescu, sau, sintetic exprimat, există atât progres social, cât progres moral manifest.

Progresul moral nu poate fi conceput ca lege obiectivă, subliniază autoarea, el este în strânsă legătură cu oamenii, relațiile și acțiunile lor, cu interesele, năzuințele, aspirațiile, pierderile și câștigurile de ordin moral, inclusiv cu iluziile și deziluziile epocilor și oamenilor lor (p. 52). El este și un ideal, ceea ce implică o „viitorizare” a prezentului sau o îmbinare specifică a prezentului cu viitorul.

În partea a doua, pornind de la premisa potrivit căreia cultura este/trebuie să devină un criteriu al progresului general, autoarea realizează un pertinent studiu diacronic și tematic în cultura română privind progresul moral la gânditorii români, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea și ajungând până în zilele noastre, cu care prilej trece în revistă contribuțiile teoretice românești la explicarea și interpretarea procesului de europeanizare specific secolului trecut și perioadei actuale.

Lectura cu atenție a lucrării, scrisă într-un stil plăcut, accesibil și totuși urmărind meandrele complexe ale gândirii filosofice, dă șansa cititorului să pătrundă în lumea valorilor morale de care astăzi se duce atâta lipsă. Prin noutatea tematică abordată, prin profunzimea și nuanțata documentare din literatura străină și românească Elena Cobianu realizează un studiu comparativ de excepție între cultura occidentală și cultura românească pe o temă de o stringentă actualitate – progresul moral. De aceea lucrarea poate fi considerată o contribuție de seamă în cercetarea științifică, dar și în procesul de educație morală, în spiritul culturii naționale, a tinerei generații.

Lily Rain